

UNITÁRIUS ÉLET

XVII. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM

1963. JÚL.—SZEPT. HÓ

CSEND, ZAJ ÉS HÁLA

Amilyen határtalan volt az örömünk, amikor a rádió, a televízió és a napisajtó hírei meghozták az üzenetet, hogy Moszkvában aláírták az atomcsendegyezményt s ezzel az atomrobbantásokkal járó félelmetes moraj: a föld felett és a vizekben nem zavarja többé az élet csendjét, éppen olyan boldogan töltötte el lelkünket a megnyugvás éltető öröme, vidám derűje, amikor a tantermek nyitott ablakain kiszűrődött szeptember 3-án a gyermekek újratalálkozásának zibongó lármája, életízű drága zaja. Élet a csendben és élet a zajban! Egyre csak ezt verte, dobogó szívünk a kettős öröm édes érzésétől. Mert bizonyos, hogy az élet jele, sőt diadalmas, győzelmes kiterjedése mindkettő. Az atomcsendegyezmény beszédes ígéret, reális adottság s egyben biztosíték arra, hogy az élet energiáit építő, alkotó munkára állíthatjuk be s a dolgozó tömegek kikerülnek — szerte a világon — abból a feszült lelki atmoszférából, amely nyomasztó teherként az építőmunkát végző ember életén s amelynek káros következményei — ha nem szabadulunk tőlük —, előbb-utóbb jelentkeznek az élet minden térein s mint valami fertőző járvány szétszórt bacillusai a lappangási idő alatt, örlik és sorvasztják az egészség, a munkakészség és a lelki hangulat piros vereségeit. Az az áldott zibongás, az örömmel és a tevékenység vágyának az a boldog hallelujája, amely a tanévnyitó ünnepségek lelki feszültsége után megáradt tengerként lepte el és töltötte meg a tantermeket mintegy másfél millió magyar gyermek és ifjú életének, szívének, lángoló lelkének összedobbanásában, mindez együtt az élet legtöbbit mondó üzenete. Hősies nekilendülés, bizakodó kezdés, reményteljes elindulás a gazdag kiteljesedés felé. A csend, melyet az egyezmény adott és biztosított a világnak, és a zaj, amely az iskolai év megnyitásával verte fel életünk háttáji csendjét, alapjában véve nem egyéb, mint nyílt vallomás arról, hogy származásra, bőrünk színére, nyelvünkre, életszemléletünkre és foglalkozásunkra való tekintet nélkül, mindnyájan szeretjük az életet, mert élni szép és élni jó. Mert szép ez a világ, amelyben élünk. Mert gyönyörűsége és üdvösséges állapot itt lenni ebben a paradicsomban, a földi életben, amely annyi szépséget, kellemes, jó érzést ajándékozik az embernek, hogy azt nem lehet kibeszélni. Nincs emberi értelem, mely fel tudná mérni azt a lelki nyereséget, mely elárasztotta sorainkat azzal, hogy a gyermekeinkkel és unokáinkkal együtt kimenekültünk egy olyan feszült történelmi övezetből, amelynek nukleáris robbantásoktól volt fertőzött a levegője s nyugodtan nyithatjuk ki most a tantermeink ablakait, mert a halálos kór bacillusai nem lopakodnak be az őszi napsugár és a csendes szellő szárnyain a tudomány szentélyeibe, ahol a békés szándékú, boldog jövő bontogatja szárnyait és próbálgatja áldásos erőit.

Mert erről van szó. Gyermekeinket és unokáinkat az otthon és az iskola, a szülők és a nevelők összefogásával, harmónikus együttműködésével első-

sorban erre kell neveljük. Tudnunk kell mindannyiunknak, hogy a gyermekekben adva van és ránk bízott az emberiség legszebb álma, a fejlődés szerteágazó erőinek szent összetevője és eredője: a szociális lelkületű, becsületes, az emberbarátság erényével ékes ember nagy ígérete. A ma a holnap küszöbe, a jelen a jövő hajnalpírja, a gyermek a következő nemzedék tudósa, kohósa, orvosa, mérnöke, űrhajósa és baromfigondozója. S az most tőlünk szülőktől, nagyszülőktől és pedagógusoktól függ, hogy milyen lesz ez a jövő hős?

A múlt hetekben londoni vendégünk volt a családkunknál. Fiatal asszony két gyermekével. Amolyan alsó tagozatú általános iskolások. Természetesen nem tudnak magyarul. Mi, felnőttek az élet általános problémáiról beszélgettünk s észre sem vettük, hogy a két idegen nyelvű gyermek unokáimmal, a négy és fél éves, meg az éppen csak két éves kis leánykával behúzódtak a gyermekszobába s ottfelejtkeztek együtt a két angol és a két kis magyar a babák és mackók, meg a képeskönyvek gyönyörű világában. A nyitott ajtón át a nagyobbik unokám hangja ütötte meg fületem. Odaléptem és benéztem a gyermekszobába. A négy gyermek, mintha iskolai padban ültek volna, egymás mellett ült s mindeniknek a kezében egy-egy képeskönyv és a nagyobbik unokám tele szájjal, szívvel és lélekkel magyarázta, hogy milyen mesének a történetét szemléltetik a képek. A többiek olyan figyelmesen és áhítatosan hallgatták, mintha éppen értették volna. Csak buzgó hívó tudja így hallgatni a mise szövegét a templomban. Szóvá is tettem, hogy lám, a gyermekek világában mennyire leegyszerűsödnek a problémák! Percek alatt eltűnnek a nyelvi elentétek s a gyermekiség közösségében egyszerre feloldódik a lelkük, a szívük kinyílik mint valami szent ajtó s a legmagasságosabb értelem sugárzik belőle, mely áthidal minden szakadékot, és az áldott egyetértés, a boldog élet összhangja telíti körülöttük a légkört.

Szeptember utolsó vasárnapján, az Őszi Hálaadás ünnepén ősi unitárius szokás szerint, áhítatos lélekkel álljuk körül templomainkban az Úr asztalát, hogy az emlékeztető jegyek áldásában, a kenyérben és a borban juttassuk kifejezésre hálánkat mindazért, amit jelent nekünk ez az egyetlen szó: élet. És most, ebben az évben jóleső örömmel adunk hálát az élet egyetlen és örök forrásának. Istennek az alkotó csendért, melyet egy nagyszerű emberi erőfeszítés, céltudatos, lankadatlan törekvés adott a világnak és azért a termékeny, boldog zajért, amely tíz hosszú hónapon át felverte s számúzta a tantermek csendjét, hogy az élet lüktetése életre harangozza a világ boldog jövőjét. Ily gazdag áldások terhe alatt csak így könyörgünk ünnepi imánkban: Uram testi-lelki kenyeret és békét adj a világnak.

Pethő István
püspöki helynök

Az elhunytban nemcsak az unitárius tanárt, felügyelő gondnokot és főgondnokot gyászoljuk, mert munkássága az egyházi kereteken, sőt az országhatárokon is túlnőtt. Egyházunk főgondnoka az erdélyi múlt élő forrása volt, aki páratlan gazdagságú tudását, hosszú élete folyamán önzetlenül osztotta meg embertársaival, vallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül. Egyformán süttött mindenkire, mint a nap az égen. Egmaga egész levéltárat kitevő történelmi okiratot gyűjtött össze és több nemzedéket tanított a haladó hagyományok tiszteletére, hazaszeretetre, emberiségre. Tudása tanítványaiban él tovább és mi, mindnyájan tanítványai voltunk. Halálát családja, tisztelőinek és barátainak széles köre gyászolja, akik életének értelmét az evangéliumi szavakban látják: „Az embernek fia nem azért jött, hogy néki szolgáljanak, hanem, hogy ő szolgáljon” (Máté 20.28), hangzik a Romániai Unitárius Egyház Képviselő Tanácsának megilletődött hangú gyászjelentése, amelyben hírül adta, hogy nagyérdemű főgondnoka: Kelemen Lajos, történettudós, nyug. múzeumi és levéltári főigazgató, a Román Népköztársaság I. osztályú Munkaérdemrendjének tulajdonosa, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, gazdag munkásságban töltött életének 86. évében, július 29-én eltávozott az élők sorából.

Kelemen Lajos 1877. szeptember 30-án született Marosvásárhelyen, Kelemen Miklós törvényszéki tisztviselő és felesége Csomós Janka házasságából. Középiskoláit szülővárosának ref. gimnáziumában végezte kitűnő eredménnyel. Korán megnyilvánult kiváló képességeinek elismerésére vall az is, hogy a középiskola legfelsőbb tagozatán, a többségében az iskola fenntartó felekezethez tartozó diáktársai őt, az unitárius diákot választották az ifjúsági önképzőkör elnökül. Középiskolai tanulmányainak elvégzése után Koncz Józsefnek, egykori történelem tanárának, majd dr. Szádeczky Lajos, a neves kolozsvári történész, egyetemi tanár, akadémikus biztatására, a kolozsvári egyetem bölcsészeti karára iratkozott be. Már mint egyetemi hallgató rendszeres kutató munkát végzett, 1919-ig a kolozsvári unitárius főgimnázium tanára volt, majd a kolozsvári egyetemi könyvtár illetve levéltár őre lett. Hosszú ideig titkára volt a nagymúltú Erdélyi Múzeum Egyletnek, amelynek történetét is ő írta meg. Értékes tanulmányt közölt az erdélyi magyar templomok mennyezet és karzat festményeiről, valamint Kolozsvár régi házairól.

Sajtó alá rendezte Bánffy Jánosné 1848–49-i élményeiről szóló feljegyzéseit, valamint Hermányi Dienes József emlékiratait. Mindkét művet a szerzők életrajzával látta el. Egyházközségeink történetét sok új adat felkutatásával gyarapította, egyházi folyóiratainkban sok egyetemes egyháztörténelmi adatot is publikált több értékes tanulmányt közölt egyházi kegyeszeinkről is. Emellett rendkívül széles körű családtörténelmi kutató tevékenységet fejtett ki.

Nyolcvanadik születésnapja alkalmából a kolozsvári tudományegyetem külön kötetbe gyűjtötte össze a nagy tudós barátainak, tisztelőinek, tanítványainak tanulmányait, amelyek érzékeltetik a kutatások jelenlegi állását azokon a munkaterületeken, amelyeken Kelemen egykor dolgozott. Kelemen Lajos hosszú élete a szűk nemzeti elfoglaltságon felülemelkedő önzetlen tudományos szolgálatnak olyan példája, mely „közel hozta őt azokhoz, akik az általa megkezdett munkát tovább folytatni fogják”. Ennek jeleként az említett kötetben magyar, román és szász történetkutatók legjobbjai szerepeltek dolgozataikkal. Reményünk van arra, hogy a Román Állami Tudományos Könyvkiadó — amint azt már korábban tervbe vette —, sort kerít az elhalt tudós műveinek — sajnos immár posthumus — kiadására.

Kelemen Lajos mentes volt a szakmai sovinizmustól elvakult egyes kutatók gyakori gyarlóságától: a fél-

tékenységtől. Kicsinek és nagyoknak, kezdő kutatóknak és elismert tudós társainak tudományos támogatásával egyként mindig rendelkezésére állott. Ő jelentette egész sor munkaterületen az indítást, a biztos kiindulási pontot a mai kutató számára is. Egyháztörténelmi vonatkozásban — többek között — néhai Botár Imre, kiváló egyháztörténetíróknak nagyértékű munkásságát is újabb és újabb adatok szolgáltatásával segítette, s vele annak idején állandóan élénk és termékeny levelezést folytatott. Rendkívüli elfoglaltsága ellenére is tudott időt szakítani arra, hogy a Kolozsvárra ellátogató idegeneket, turistákat a város történelmi levegőt árasztó falai között elkalauzolja, s egy-egy műemlék jellegű ház előtt részletes ismertetést tartson. A város utcáin szinte naponként hol itt, hol ott bukkant föl magas sudár alakja, boltozatos homloku, szép ősz feje, amint élénken magyarázta az őt feszülő figyelemmel hallgató kisebb csoportoknak a város nevezetességeit.

Kelemen Lajost családi életében sok csapás érte, feleségét b. Mikó Erzsébetet viruló fiatalságában, vesztette el, egyetlen gyermeke Erzsébet is rövid házassága után meghalt. A megpróbáltatásoktól sújtott tudós többé nem alapított családot, kizárólag a tudományának élt.

Kelemen Lajos haláláról dr. Kiss Elek püspök táviratban értesítette Pethő István püspöki helynököt, aki az alábbi részvétlétviratot intézte a püspökhöz: „Kelemen Lajos egyházi főgondnok elhunytá alkalmából a Magyarországi Unitárius Egyházkör hívei és vezetősége nevében, őszinte részvétünket küldjük. Pótolhatatlan veszteség, amely a nagy ember távozásával érte unitárius életünket, minket is sújt. Áldjuk Istent, hogy nekünk adta őt. Emlékét híven őrizzük, példáját követjük”.

A nagy halottat augusztus 1-én helyezték örök nyugalomra. Holttestét a kolozsvári Kossuth utcai ősi templom főhajójában a szószékkel szemközt ravatalozták fel. Délután 4 órára a nagy befogadóképességű templom zsúfolásig megtelt a gyászolók tömegével. A résztvevők között ott volt a kolozsvári egyetem öttagú képviselője, a Román Tudományos Akadémia, az összes egyházak küldöttsége, a barátok, tisztelők és pályatársak nagy számban, dr. Kovács Lajos egyházi főjegyző főlemelő imája után, dr. Kiss Elek püspök a szószékről méltatta Kelemen életét és munkásságát. Utána Darkó Béla esperes Marosvásárhely, a tudós szülővárosa, P. Szentmártoni Kálmán ny. igazgató a v. Unitárius Irodalmi Társaság, a hívek nevében pedig Ferencz József volt főgondnok vett búcsút a nagy halottól. Azután elindult a messze kigyózó menet a házsongárdi temető felé. Amerre elhaladt, fölzendültek az összes kolozsvári templomok harangjai és az utcák sorát szegélyező városi polgárok százai megilletődött arccal, levett kalappal vettek búcsút a város nagy és hű fiától.

A sírnál Sebe Ferenc kolozsvári esperes, Mihail Dan egyetemi tanár a kolozsvári egyetem, Bodor András egyetemi tanár a tanítványok, Ladó Lajos pedig az alkalmazottak nevében mondott megható búcsúszavakat, utóbbi egy szép erdei áfonya ágat helyezett a koporsóra. Sírját virágerdő borította, közötté a Román Tudományos Akadémia óriási koszorúja.

Kelemen Lajos halálát testvérei, közöttük öccse id. Kelemen Miklós ny. MÁV főfelügyelő szegedi, a fia és unokaöccse ifj. Kelemen Miklós hódmezővásárhelyi lelkes gyászolják.

Ott nyugszik immár a házsongárdi temetőben az „Unitárius Pantheon”-ban, a Brassai, Berde, B. Farkas Sándor sírhalmi mellé. Porai lassan-lassan örökre elvegyülnek szülőhazájának földjével, amelynek történetét olyan alaposan ismerte és forrón szerette...

Szentiványi Mihály születésének 150. évfordulója

A magyar unitáriusság, de a magyar közélet sem igen tudja, hogy irodalmi, művészi, tudományos életünkben hány kiváló unitárius atyánkfia vitt és viszmá is vezetőszerepet. Különösen az úttörők, a kezdeményezők között voltak mindig ott hittestvéreink százalékos arányukat jóval felülmúlóan, s vitték bátran, önfeláldozóan, egyre magasabbra emelve a haladás, a politikai és társadalmi fejlődés, a művelődés zászlóját. Ezek közé az előharcosok közé tartozik Szentiványi Mihály, a XIX. század kiváló költője, haladó szellemű politikusa.

Szentiványi Mihály kora a magyar megújulás, a reformok kora, Széchenyi, Kossuth, Wesselényi korszaka. E nagy példaképek mellett szellemi irányítói: Aranyrákosi Székely Sándor, a költő-püspök, A székelyek Erdélyben című hősköltemény írója. Bölöni Farkas Sándor, az Észak-Amerikát járt neves utazó, Bolyai Farkas, a Tentamen világhírű szerzője, Döbrentei Gábor, a Magyar Tudományos Akadémia előharcosa és első titkára, Brassai Sámuel, a tudós polihisztor, míg barátai és közvetlen munkatársai Kriza János, a Vadrózsák halhatatlan gyűjtője, az unitárius megújulás elindítója, Kemény Zsigmond, a nagy magyar regényíró, Jakab Elek, Dávid Ferenc és Erdély történetírója, Gálffy Sándor, a maga idejében népszerű költő és ifjúsági vezér. Közülök most csak Székely Sándort emelem ki, aki époszával Vörösmarty Mihályra olyan hatást gyakorolt, hogy Vörösmarty saját szavai szerint annak ihletése alatt született meg a Zalán futása, époszirodalmunk legnagyobb remeke. Vörösmarty e szavai után méltán tarthatjuk Székely Sándort a halhatatlan költő előfutárának, Szentiványi is Székely Sándornak küldi el első verseit bírálatra s bár Székely szigorú bírálója a fiatal költőnek, mégis az ő bírálata avatta Szentiványit is az újra éledő magyar irodalom egyik jeles művelőjévé, új meglátójává, a felszabadult s gazdagabbá vált új magyar líra egyik ihletőjévé, a magyar irodalom lánglelkű profétája, Petőfi Sándor előfutárává.

Szentiványi Mihály 1813. május 30-án született Nyáradgálfalván, Maroszáéken. Tagja annak a nagykiterjedésű Szentiványi családnak, amely Háromszékből, Sepsiszentiványból rajzott ki, s minden tagjában egyházunk lelkes, hűséges munkása. Édesapja, Sámuel, maroszáeki táblabíró, derékszékbíró, majd királybíró. Anyja Pálffy Zsuzsanna, annak a tarcsafalvi Pálffy családnak a sarja, amely szintén annyi kiváló férfiút és nőt adott egyházunknak.

Gyermekéveit otthon, Gálfalván tölti, a Nyárad szelíden folyó szöke vize mellett, a Bekecs alatt elterülő völgyben. Hatéves korában apja Székelykeresztúrra viszi az ország első népi kollégiumába, amelyet azért neveztek már akkor a nép kollégiumának, mert valóban maga a nép, a környékbeli székely községek kultúrára szomjas népe építette minden hivatalos segítség, felülről jött támogatás nélkül, hogy legyen hol magasabb műveltségre taníttassa gyermekeit, s ne kelljen azért idegenbe mennie, mert azt már anyagiakban nem bírta volna. E kollégium falai közül indul el Szentiványi igazi életútja, itt szívja magába azt az eszmeiséget, ami később egész munkásságát irányítani, jellemezni fogja.

Innen Kolozsvárra, az Erdély önállóságával egyidőben született unitárius kollégiumba kerül. Az ősi kollégiumban akkortájt alakul meg az ifjúság olvasó egyesülete. Ahogy felsőbb osztályba lép, Szentiványi is tagja lesz e híressé vált, az iskolai falakon kívül is élénk tevékenységet kifejtő körnek. Itt kezdi meg irodalmi működését, előbb kisebb elbeszélésekkel, majd színdarabokkal s nagy hírnevet biztosító élesmetszésű bírálataival.

A kollégium elvégzése után Marosvásárhelyt jogot tanul. Ügyvéd lesz s 1832-ben már olyan tekintélye van, hogy a megyei ifjúság őt küldi ki erdélyi szemlélőnek arra a híres pozsonyi országgyűlésre, amelyen

Lovassy László, a mártíriumot szenvedett lánglelkű hős az ifjúságnak a vezére s ahonnan tulajdonképpen elindul az eddig csak megyei szerepet vivő Kossuth Lajos politikai pályafutása is.

Ezernyolcszázharmincnyolcban megint Kolozsvárt van. Már tagja annak az irodalmi és társadalmi körnek, amely a Művelődés barátai címmel működik s Bethlen Ferenc, Méhes Samu, Kriza János, Kemény Zsigmond a vezetői. Ebben az évben nyílik meg az erdélyi országgyűlés, amelyen Szentiványi Wesselényi Miklós támogatásával Kossuth pozsonyi tudósítójához hasonló Erdélyi Országgyűlési Tudósításokat szerkeszt, amelyért aztán Wesselényi Miklóst perbe fogják, s hosszú eljárás után Gräfenberg várába zárják, Szentiványi pedig Gálfalvára megy, majd erdélyi vándorútra kényszerül. Édesapjának, az aulikus, konzervatív szemléletű tisztviselőnek nem tetszik fia ellenzéki, liberális magatartása, s jobban szeretné, ha fia Gálfalva helyett Bécsben volna, az udvarban, vagy legalább annak az árnyékában. Emiatt sok nézeteltérés támad apa és fia között, otthagyja az apai házat, de nem Bécs felé megy, hanem Erdély belsejébe, a nép sorsának teljesebb megismerésére. Utazásáról jegyzeteket készít s azok Vándor aláírással a Nemzeti Társalkodó című fővárosi lapban jelennek meg.

Az 1837. esztendő látszólag nyugalmat ígér a vándornak. A kolozsvári konzisztórium tanárnak választja meg. Az akkori szokásoknak megfelelően, a megválasztott tanárnak külföldi tanulmányutat kell tennie, amit természetesen be kell jelenteni a főkörmányszéknek, amely az utazáshoz engedélyt ad, vagy nem ad, s ezzel ismeri el, vagy tiltakozik a választás ellen. A rebillis ifjú nem kapta meg az utazáshoz — így tehát tanári állása elfoglalhatásához sem — az engedélyt. Édesapja mindent elkövet fia nézeteinek megváltoztatására, de a lázadó ifjú nem adja fel eszményeit. Maroszáék ezek ellenére előbb tiszteletbeli főjegyzőnek, majd tb. táblabírónak választja meg. Élhetne tehát nyugodtan pátriájában, de ő nem bírja a szék maradi felfogású urait, a vaskalapos elzárt-ságot, visszamegy újra Kolozsvárra, ahol mégiscsak szabadabb a levegő, szélesebb a látóhatár, s több megértő emberrel találkozhat. Ekkor, 1839-ben jelenik meg a Remény első kötete Kriza szerkesztésében. Szentiványitól néhány vers jelenik meg benne. Következő évben Kriza lemond a szerkesztésről s őt ajánlja maga helyett. A társaság örömmel választja meg az ekkor már neves, egyre szebb jövő előtt álló író; Brassai a Vasárnapi Újság munkatársául kéri fel, Méhes és Kovács Lajos őt bízzák meg az Erdélyi Híradó segédszerkesztésével, Kolozs megye pedig aljegyzőjének hívja meg.

Már-már úgy látszik, hogy irodalmi tekintélyével együtt, politikai pályafutása is emelkedőbe lendül. Házasságra gondol. El akarja venni Rédiger Károly jómódú birtokos és postamester Eszter nevű leányát, de apja megint közbe szól, előkelőbb, gazdagabb házasságot szeretne, mire ez a terve is felborul. A közeledő választásokon képviselőjelöltként lép fel. Legádázabb ellenfele édesapja lesz. Ezzel a pohár végképp megtelik a keserű örömmel. Amúgyis gyöngeszervezetét a sok izgalom folytán különböző betegségek támadják meg. Ágynak dől s 1842. december 10-én meghal.

Irodalmi érdemeit Toldy Ferenc rövid lélegzetű megemlékezése mellett, a legnagyobb elismeréssel Horváth János, az újkori magyar irodalomtörténetírás tanítómestere, széles távlatú összefoglalója méltatja. A népi líra egyik legtisztább szavú, legrealisabb kifejezőjének, Petőfi elődjének, Erdély Petőfijének tartja. Kriza gyűjteményében egész sereg verse, mint népdal szerepel. De az első magyar dalmű e csodálatosan szép verseivel vetekedve biztosítja számára a halhatatlanságot a nép ajkán is élő „Bekecs alatt Nyárad tere”, „Maroszáeki piros párizs” örökké élő s zengő szakaszai is.

S. Nagy László

K. Kriesch Aladár Centerániuma

Október 29-én lesz Kőrösfői Kriesch Aladár a Magyar Képzőművészet egyik kimagasló képviselője születésének századik évfordulója.

Mi, unitáriusok, kivételes kegyelettel adózunk a nagy festőművész emlékének — aki mint ismeretes — a látomások állandó lázában égő alkotó tehetségek sugalló erejével, ecsetének varázslatos hatalmával jelenítette meg, vetítette vászonra az 1568-as tordai országgyűlés történelmi jelentőségű eseményét: a világon elsőként a lelkiismereti és vallásszabadság törvénybeiktatását.

A festmény középpontjában vallásalapító püspökünk: Dávid Ferenc alakja áll, néhány lépéssel a trónoló fejedelem előtt. Arcvonásain az askétizmus zománcát átforrósító belső izzás, a történelmi elhivatottságtól égő lélek rejtett fényei áradnak szét. Egész alakja körül valami tompa ragyogás, a mélységes meggyőződés hevületének légköre reszket. Szívére tett kezének, magasba lendülő karjának nemes ívelése nyomán, vélnéd, hogy szemlátomást ragadják magukkal a felmagasztosultság szárnyai, mind fölebb és fölebb, egy éteri világ emberi érzéssel immár föl nem fogható horizontjai felé. Aki ezt, a tordai városháza tanácstermének falát ékesítő zseniális alkotást valaha is látta, e megrendítő élményt élete végéig szívében hordozza. Torda Aranyos vármegye megbízásából fog hozzá a nagy alkotáshoz, amit hatalmas falsíkon, freskóban gondolt először megalkotni. Leutazik Tordára, ott környezettanulmányokat végez, majd Kolozsvárra megy, s hozzáfog a nagy munkához. Szinte egész Kolozsvárt megmozgatja — jegyzi fel egyik életírója — történelmi ruhákat készített, hogy képe alakjait a történelmi valóságnak hűen mintázhassa. E. Kovács Gyulát, a nagy drámai színészt rajzolja, azután egyik egyetemi alkalmazotton fedez föl remek történelmi profilt. A festmény, amely az 1896. évi milleneumi kiállításon is szerepel, döntő sikert hozott a művész számára. Fölkeltette nemcsak a kritikusok és festőtársak, hanem a hivatalos körök komoly érdeklődését is. A Műbarátok Köre nagydíjjal tüntette ki alkotását, ami megnyitotta számára a további sikerek sorozatát. Képét heliogravurban sokszorosították, a Képzőművészeti Társulat műlapként árusította.

Sebestyén Jenőné dr. Kriesch Margit főorvosnőnek K. Kriesch Aladár leányának és vejének művészi hangulatot árasztó kedves budai otthonában, csöndes beszélgetés fonalán idézzük föl a nagy mester pályafutását. A falakon körös-körül az édesapa művészi hagyatékának egy-egy értékes darabja: Önarckép, portrék, tájképek, az őszi hervadás hangulatát tükröző kedves gödöllői erdőrészesletek váltogatják egymást színes gazdagságban.

A hálás gyermeki emlékezés meghatott szavainak szálaiból im így bontakozik ki előttünk a művész édesapa életének vázlatos képe: K. Kriesch Aladár édesapja, dr. Kriesch János műegyetemi tanár, a kiváló természettudós, akadémikus, a Magas-Tátra zoológiai viszonyainak jeles kutatója volt. A fiatal Kriesch — bár a természet világának rajongói közé tartozott —, nem követte apja nyomdokait, hanem hajlamainak engedve, a festői pályára lépett. Első mestere Székely Bertalan volt. A tordai országgyűlésről készített festményén kívül, figyelemre méltó alkotásai: II. Rákóczi György a fenesi csatában, Dobó István megvédi Eger városát. E művét a Vaszary-díjjal tüntették ki. „Kéz és lélek ritka harmóniája jellemezte művészetét” álla-

pítja meg Lyka Károly a műbírálok ma is élő nesztora. „A magyar arckép-ábrázolás remekeit festette meg úgyszólván játszogatva” írja róla meghitt barátja, Elek Artur a „Nyugat” tragikus véget ért műkritikusa. Ezek közül is kiemelkedik a feleségéről, Ujvárosy Ilkáról festett „Zöldruhás nő” című portréja.

Kriesch a falfestészet felé vonzódott. „Ős vadászat” és „Ős halászat” című alkotásai az Országház egyik termének falát díszítik. Monumentális alkotó képességét hirdetik a marosvásárhelyi Művelődési palota, valamint a temesvári püspöki szeminárium falfestményei is. Nagyarányú művei közé tartoznak a Zeneakadémia freskói, a Színművészeti Akadémia főfalára festett falfestménye, amely a „Bánk bán” főszereplőit jelenítette meg. Számos akvarell, grafikai lap, iparművészeti terv tesz bizonyosságot szerteágazó művészi képességeinek széles skálájáról. Iparművészeti alkotásaival elnyerte az Iparművészeti Társulat nagy aranyérmét. Mint művészeti író is széles körű tevékenységet fejtett ki. Ruskinról és az angol preraffaelitákról írott könyve, a művészettörténet jeles alkotásai közé tartozik. Sokoldalú művészi tevékenysége a szobrászművészetre is kiterjedt „Sancta mater” című szobra eszményiségében és kivitelében egyaránt kiváló alkotás. Törékeny, beteges fizikumát hallatlan lelki erők táplálták. Barátjával, későbbi sógorával: Nagy Sándor festőművésszel bejárja a klasszikus művészet tájait. Sziklás hegyi ösvényeken ösvér háton vitette magát, meg nem rettenve a gyöngye testalkatát erősen próbára tevő fáradalmaktól. Megfordul Olaszországban, Spanyolországban, Franciaországban is, ahol művészetre szomjazó lelke megtelik a látottak emlékével, maradandó benyomásokkal. Tetterőtől duzzadó egyénisége az agilitásban nem ismert határt. Gödöllőn szőnyegszövő iskolát alapít, ahol a falu lányait kitűnő munkásokká neveli. Tökéletesen jártas a német, angol, olasz és francia nyelvekben, a latin és görög klasszikusokat eredetiben olvassa. Ha felakarta üdíteni lelkét — írja Elek Artur —, segítségül hívta az irodalmat, a népköltészetet, avagy a zongora húrjait szólaltatta meg, amelynek szintén mestere volt. A művészeteken kívül egy mélységes szenvedélye volt: a népes családja iránt érzett szeretet. „Aki valaha gödöllői otthonában családja és barátai körében látta, az egyéniségének legvonzóbb részeit ismerhette meg” írja Elek Artur.

Idilliumi életet élt a kis család a gödöllői Erdő utcai házban és kertben. Sajnos, a kedves családi fészek a műteremmel együtt a második világháború martaléka lett s a nagy művész mintegy kétezer vázlatlatterve veszendőbe ment.

Kriesch Aladár mint társasági ember is közkedveltségnek örvendett, szellemes, kedves előadásmódjával mindenkit lebilincsel.

Lelkét vallásos szellem töltötte be, s a művészet megnemesítő képességében való hite vallásosságában gyökerezett. „Minden boldog érzése egyben háláadás volt, a hívő ember leborulása a nagy, a dicső és Örök előtt.” Nem véletlen, hogy lelkében különös vonzalom élt a vallásos költészet iránt, s hogy két neves vallásos költő: néhai Harsányi Kálmán és Sik Sándor legszűkebb barátai köréhez tartozott. Szeretnénk remélni, hogy születésének századik évfordulóján illetékes művészi körök gyűjteményes emlékkiállítás rendezésében róják le kegyeletüket a nagy magyar festő maradandó emléke előtt.

(ny.)

PETHŐ ISTVÁN

püspöki helynök életének emlékezetes állomásához érkezett. Szeptember 15-én töltötte be 60. életévét. A sokgyermekes aranyrákosi szegény földműves szülők egyszerű hajlékától az egyházvezetés sok gonddal és felelősséggel járó tisztségéig sok-sok nehézségen és akadályon vezetett útja. De szárnyaló hite, kemény akaratával párosult tudása és hivatásának nagy szeretete az élet természetes velejáróin; a szembe szegülő erőkön mindig győzni tudott. Ezek az erényei voltak tápláló forrásai többek között annak a lehetőségnek is, hogy megvalósította minden papok legszentebb álmát: belépett a „templomépítő” papok díszes sorába. Kezdeményezésére, szívós propagatív munkája eredményeként és gyakran fizikai közreműködésével, felépült a pestlőrinci egyházközség szép temploma, gyülekezeti terme és tornyába harang is került, amelyet kisebbik fia súlyos betegségéből való felgyógyulása alkalmával Isten iránti hálából, feleségével együtt ajándékozott annak idején az egyházközségnek.

Életének nevezetes fordulóján tisztelettel és örvendő szeretettel köszöntjük őt, kívánunk neki jó egészséget, életére és további munkájára Isten gazdag áldását kérjük.

Pethő Istvánhoz **Prantner József**, az Állami Egyházi Hivatal elnöke az alábbi levelet intézte:

Tisztelt Helynök Úr!

Hatvanadik születésnapja alkalmával fogadja szívélyes üdvözlőmet. Kívánom, hogy az elkövetkező időben jó erőben és egészségben végezze egyháza szolgálatát. Amikor megköszönöm az Állam és az Egyház jó viszonyának érdekében kifejtett tevékenységét, sok boldogságot kívánok Önnek és egész családjának.

Budapest, 1963. szeptember 13.

Kiváló tisztelettel:

Prantner József

Blandrata György és Szervét Mihály sorsa

(Részlet az Orvostörténeti Könyvtárban tartott előadásból.)

A két hatalmas egyéniségnek életvezetése és balsorsa a két különböző lelkiállatnak a körülményekhez történő alkalmazkodási képességén múlott. Blandrata neves családjában több vescove (püspök) volt ismeretes. Ő maga mint orvos királyi és fejedelmi udvarokba jutva, még diplomáciai tevékenységet is fejtett ki, Erdélybe először 1546—1551. években Zápolya János özvegyénél nyert alkalmazást. Majd János Zsigmond meghívására (harmadik levelére) megint visszatért Erdélybe. Az 1568-i vallásszabadság kimondása, törvénybeiktatása körül nagy érdemei vannak. Erdélyben volt már egyszer hasonló intézkedés: 1545-ben ugyanis Fráter György kezdeményezésére éppen a Tordán tartott országgyűlésen biztosították a vallásszabadságot a katolikus ígérdeklők védelmére, amint ezt az Erdélyi Országgyűlési Emlékek I. K-ben; továbbá Jakab Elek cikkében és a Nemzeti Dicsőségünk című díszes munkában olvashatjuk. (Mindkét eseményről K. Kriesch Aladár készített képet.)

Blandrata nőgyógyászati munkái kéziratban is fennmaradtak. Ő hosszúéletű volt és sok tisztelője is akadt. Rabelais és Galilei magatartását követte. — Szervét Mihály papnak készült és az inkvizíció elől kellett korán menekülnie. Orvosi pályára ment és a nevéhez fűződik a legnagyobb tudományos felfedezések egyike a kis vércsőről. Szervét vitatkozó, agresszív, fölényes fellépésével sok ellenséget szerzett magának. Lebecsülte a veszélyt és kereste a vitát, túlértékelté elgondolásait és még a legsúlyosabb helyzetben tanúsított modorával is megbocsáthatatlan bosszúállást provokált maga ellen. Túlzó önbizalmában a mártírhalált választotta, meggyőzéséből nem engedett. Érdekes, hogy az unitárius püspöki könyvtárból Bécsbe került egy nagyon ritka könyvön a „Christianismi Restitúció”-n Márkos Dániel neve és egy megjegyzés maradt fenn: „ülj veszteg ha olyan szép voltál”.

Dr. Zsakó István

Az I. A. R. F. végrehajtó bizottságnak genfi ülése

A Szabadelvű Keresztények és a Vallásos Szabadság Nemzetközi Szövetségének végrehajtó bizottsága július 18—20. napjain Genfben ülést tartott. Az ülésen részt vett R. Filep Imre ek. főjegyző, budapesti lelkész, a vb. rendes választott tagja is. A munkaüléseket az ősi katedrális melletti egyházi székházban, a lelkészek tanácstermében tartották. A házigazda tisztét dr. Henry Babel a katedrális hírneves liberális lelkésze töltötte be lekötelező szívéllyességgel. Mellette különösen a rendező bizottság titkárnője, C. Oltramare asszony tevékenykedett fáradhatatlan buzgósággal, amely felejthetlenné tette a bizottság tagjainak genfi tartózkodását.

A bizottság munkagyűlésén megtárgyalták a jövő évi hágai világkongresszus programját. Az 1964. évi világkongresszus augusztus 18—23. napjain kerül megrendezésre a holland fővárosban. Nemzetközileg ismert tudósok és közéleti férfiakat kértek föl az előadások tartására, akik sorában kiemelkednek Sir Alistair Hard (Anglia), S. Stevenson az Egyesült Államok állandó ENSZ képviselője, dr. v. Holk professzor (Hollandia), dr. H. C. Rümke professzor és mások.

Hosszasan foglalkozott a bizottság az 1568. évi tordai országgyűlés 400 éves évfordulójára való előké-

szítő munkával is. Wytema elnök meleg hangon számolt be a magyarországi, romániai, csehszlovákiai újtjáról, amelyet dr. Goudover titkár társaságában tett ez év május havában. Nagy elismeréssel szólt a romániai vallásügyi kormányzat figyelméről és az illetékes államtitkár ama nyilatkozatáról, amely szerint lehetővé teszik, hogy 1968-ban a tordai országgyűlés 400 éves évfordulóján a végrehajtó bizottság ülését kibővített formában Tordán, illetve Kolozsvárott tartsák meg.

Határozat született arról is, hogy a tordai országgyűlést és Dávid Ferenc életét és munkásságát ismertető több nyelvű kiadványt jelentessenek meg az 1968. évi ünnepségek előtt. A tanulmány megírására dr. Kovács Lajos professzort, egyházi főjegyzőt, illetve a kolozsvári teológia professzorait kérik föl. Javasolni fogják, hogy dr. Kovács Lajos főjegyzőt is válasszák be az IARF végrehajtó bizottságának rendes tagjai sorába.

Határozat született az újra megnyíló vatikáni zsinaton való megfigyelő képviselő tekintetében is. Első helyen mint állandó megfigyelőt újólág dr. v. Holk professzort bízták meg, a második megfigyelő dr. H. Faber professzor az IARF volt elnöke, de megbízást kapott dr. McLean Greele, az amerikai unitárius-

universalista egyház elnöke is. A végrehajtó bizottság legközelebbi ülését Hágában fogja tartani, viszont 1965-ben a végrehajtó bizottsági ülések Prágában tartanak. Nagy elismeréssel emelte ki az ülés B. Genep asszony fáradhatatlan munkáját, amellyel szinte az egész világszervezet hajtóerejévé vált.

A végrehajtó bizottság üléseit július 21-én a genfi hatalmas Szent Péter katedrálisban istentisztelet zárta be. Az istentiszteleti szolgálatot Henry Babel dr., a katedrális lelkésze végezte francia nyelven. Babel lelkész külön is köszöntötte a csehszlovák és magyar képviselőt.

Az istentiszteleti szertartás végeztével Wytema elnök lépett a gondnoki székbe és onnan köszöntötte a hatalmas templom gyülekezetét: „Azt kell itt mondanom, amit nemrégiben a budapesti unitárius templomban is mondtam — kezdte köszöntését az elnök

—, amelyben annak a Dávid Ferencnek szellemében prédikálnak, aki 1568-ban a tordai országgyűlésen törvénybe iktatta a világon elsőként a lelkiismereti és vallásszabadságot”. Olyan volt ez mint egy modern csoda: Kálvin szószéke mellett Dávid Ferenc dicsérete zengett.

A világ ma sóvárogva várja a tordai országgyűlésen fellángolt dávid ferenci szellem tüzeinek újjáéledését, hogy szerte a föld kerekén ahogyan már Dávid Ferenc is idézte, a prófétai igéket: „Változzanak a kardok ekevasokká” és teremtsünk békét ezen a világon, amelyben minden jóakarató ember nemes versengésben és munkával szolgálja a türelemnek, a szeretetnek és szabadságnak emberhez méltó életét!

A genfi ülés e nagyszerű gondolat szolgálatában és tiszteletére meggyújtott szövétnek volt.

HALOTTAINK

Dr. Lázár János

„Szerelmes atyámfiat erősen és mondhatatlanul álljatok szorgoskodván mindenkor az Úrnak dolgában, mivelhogy tudjátok, hogy a ti munkátok nem hiába való az Úrnak”. (I Kor. 15:18.).

Dr. Lázár János budapesti egyházközségünk nagyerdemű gondnok-elnöke, egyházi tanácsos atyánkfi, a fenti Igének fényében és annak szent intelmei szerint élt. Az Írás útmutatása tehát nem csupán szokványos záradéka volt a gyászjelentésnek, amely halálának lesújtó hírt adta, de végső mérlege, summája és gazdag értelme is az ő áldozatos életének, szinte szívének utolsó dobbanásáig páratlan önfeláldozással szolgálta szeretett egyházát „szorgoskodván az Úrnak dolgában”.

Válságos fordulatokkal teli életében úgy váltogatta egymást derű és boru, akár a tavaszi égbolton egymást kergető napfény és felhő szeszélyes játéka. — Emberségét, hitének alázatát, szívének tisztaságát azonban világosságban és sötétségben, ormokon és szakadékokban, mindvégig híven megőrizte. Pályafutása során bárhova állította is a sors, teljes értékű ember, egész férfi volt.

Június 16-án a monori temetőben nagy részvétel mellett helyezték örök nyugalomra. R. Filep Imre ek. főjegyző, budapesti lelkész szolgálatával.

Az Egyházköri Tanács nevében Pethő István püspöki helynök vett búcsút az elhunytól. — A Köri Tanács és a budapesti egyházközség koszorúval és képviselőivel rótták le kegyeletét a nagy halottal szemben. — „Aki hisz én bennem, ha meghal is él.”

Szász Domokos ny. postaforgalmi igazgató, egyházköri tanácsos életének 77. évében Budapesten elhunyt. Hosszú időn keresztül a gyulai szórványunk gondnoka volt, fáradtságot nem kímélve, páratlan buzgósággal, áldozatos lélekkel viselte gondját a kis gyülekezetnek, amelynek Gyuláról való elköltözéséig éltető ereje volt. Mint egyházi tanácsos minden tárgyalásra kerülő ügyben mindig az igazság útjait kutatva, higgadt bölcsességgel és alapos megfontolás után nyilatkozott és adott tanácsot. Állásfoglalásában személyi szempontok soha sem vezették, mindig az egyházi közérdeket tartotta szem előtt. Halálával igaz bajnokot, hű unitáriust veszített egyházunk. Július 9-én vettünk tőle búcsút a farkasréti temetőben, régi diáktársa, Győrfi István budapesti lelkész szolgálatával. Az elhunytban Szász János dunántúli lelkész testvérünk édesapját gyászolja.

Szent-Királyi Kálmán ny. alispán, egyházi tanácsos életének 75. évében Káldon meghalt. Amíg hosszan tartó súlyos betegsége ágyhoz nem kötötte, családi hagyományához híven, buzgó lélekkel vett részt egyházunk életében. Szeptember 1-én helyezték örök nyugalomra a káldi temetőben.

Özv. Szakács Ödönne. Rédigér Ilona, néhai Rédigér Géza egykori szabédi lel-

kipásztor leánya 88 éves korában meghalt. A rákoskeresztúri temetőben temették, Huszti János lelkész szolgálatával.

Székely László volt rákoscsabai szórványgondnok elhunyt. A pestlőrinci temetőben helyezték örök nyugalomra Huszti János lelkész szolgálatával.

Dr. Koncz Lajosné Arkossy Lenke életének 78. évében meghalt. Szelid lelkű, halk szavú egyéniségének kedves emléke közöttünk/él. A rákoskeresztúri temetőben helyezték örök nyugalomra Pethő István püspöki helynök szolgálatával.

Hazuda Lászlóné áldozatos szívű testvérünk meghalt. A gyászszertartást Bencke Márton lelkész végezte.

Páli Sándorné Szolga Margit, néhai dr. Szolga Ferenc volt székelykeresztúri igazgató leánya 50 éves korában meghalt. Halálát férje is fia gyászolja. A gyászszertartást R. Filep Imre budapesti lelkész végezte.

Özv. Herczeg Sándorné dunapataji hívünk gyülekezetének egyik legbuzgóbb, áldozatos lelkű tagja elhunyt. Huszti János lelkész szolgálatával kísérték utolsó útjára.

Bodor Sándor testvérünk 75 éves korában meghalt. A farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra Pethő István püspöki helynök szolgálatával.

Özv. Vezér Jánosné Szász Vilma felsőgödi hívünk családi látogatása során a romániai Apáca községben tervezett visszautazása napján hirtelen meghalt. Az apácai temetőben szülei sírjába temették el. Benne szórványéletünk egyik legodaadóbb hívét veszítette el. Dr. Szász Mihály és Berde Lajosné testvérüket gyászolják az elhunytban.

Lapunk zártakor kaptuk a megrendítő hírt, hogy Csifó Nagy László, a romániai Unitárius Egyház előadó-titkára hivatalos útján, Déván, tragikus hirtelenséggel elhunyt. Egyháza egyik legbuzgóbb munkását gyászolja az elhunytban. Áldás emlékére.

HÍREK

Az őszi hálaadás alkalmával szeptember 29-én templomainkban istentisztelet lesz úrvacsoraosztással.

Unnepélyes harangavatás volt magyar-küti üdülőtelepünkön. R. Filep Imre budapesti lelkész istentisztelet keretében avatta föl a holland testvéreink által adományozott „Albert Scheitzer” békeharangot. A virágkoszorúval feldíszített harangot meghatótt szívvel vették körül a nagybudapesti gyülekezetek szép számban megjelent tagjai. Az avatási ünnepséget közebed követte, majd a résztvevők a környék szépségében gyönyörködve kellemes hangulatban töltötték a nap hátralevő részét, s maradó emlékekkel szívükben tértek otthonaikba.

Dürner László és felesége, Győrfi Réka házasságát az Isten leánygyermekkel áldotta meg. A kis Ildikó, Anna keresztelési szertartását az újszülött nagypapja, Győrfi István budapesti lelkész végezte. A boldog szülőknek és nagyszülőknek gratulálunk, az újszülöttre Isten áldását kérjük.

Nyugdíjalpra

Dr. Zsakó István 20 Ft, Tóth Mihályné 20, özv. Páll Miklósné 4, Prág Jenőné 10, Páll Miklós 4, Weltin Józsefné 12, Nagy Géza 25, P. Z. 25, dr. Gálffy Zoltán 50, dr. Kiss Eva 50, id. Orbók Sándor 5, Dull Péterné 75 forintot adományozott.

Unitárius Elet céljához

dr. Zsakó Gyula, Kelemen Lajos emlékére 60 Ft, Dull Péterné 25, dr. Gálffy Zoltán 50 forinttal járult hozzá.

Unitárius szemmel

Augusztus ötödike a szilárd béke után sóvárgó emberiség életében biztató történelmi dátumot jelent. A Szovjetunió, Anglia és Amerika Moszkvában egyezményt írt alá, amelyben a három nagyhatalom mindegyike kötelezi magát, hogy a hatáskörébe tartozó területen a légkörben, világűrben, a víz alatt és a nyílt tengeren, nem végez semmiféle atomfegyver-kísérletet, atomrobbantást, betilt és megakadályoz minden ilyen kezdeményezést. Ez az úgynevezett atomcsendegyezmény — amelyhez eddig közel száz állam csatlakozott — bár nem öleli fel mindazokat a kérdéseket, amelyek két táborra osztják a nagyhatalmakat, mégis rendkívüli jelentőségű. Hruscsov szovjet miniszterelnök jó kezdetnek, lord Home angol külügyminiszter az osztrák állam-szerződés óta a legjelentősebb megállapításnak, Kennedy amerikai elnök a béke felé vezető első lépésként emlegette az egyezményt. A kísérleti robbantás légköri megszűnése nyomán kevesebb gombafelhő és tűzszlop emelkedik az ég felé és kevesebb fertőző sugár szennyezi a levegőt. Végeredményben pedig a nemzetközi élet látóhatáráról lassan-lassan eloszlatja a bizalmatlanság felhőjét.

A közelmúltban béketüntetés volt Washingtonban, a Lincoln-emlékműnél. Sorra érkeztek a különvonatok és autóbuszok, amelyek az ország minden részéből szállították a tüntetés résztvevőit. Több mint 200 000 ember vett részt a tüntetésben, amely követelte, hogy a kongresszus haladéktalanul fogadja el a négerek jogairól előterjesztett törvényjavaslatot. — A tüntetés érdekes és kiemelkedő mozzanata volt, hogy abban a vártnál magasabb volt a fehérek részének arányszáma, mintegy negyven százalék.

Valóban! Az igazságot útjában feltartóztatni nem lehet.

UNITARIUS ELET

Laptulajdonos a Magyarországi Unitárius Egyházkör.

Felelős szerkesztő és kiadó: Pethő István. Evi előfizetési díj 12 forint.

Budapest, IX., Hőgyes Endre utca 3. Távb.: 137—186. Csekkzs.: 50 561.

INDEX: 25.842.

63449/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest Felelős vezető: Bolgár Imre igazgató